

ბრიტოლ ნოსელის კოსმოლოგიური კონცეპტი

გოჩა ბარნოვი*

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ერთ-ერთი უმთავრესი საკითხი, რომლითაც ქრისტიანობა მკვეთრ დაპირისპირებაში მოვიდა ძველ ბერძნულ ფილოსოფიასთან, იყო შესაქმე. ბერძნული ფილოსოფია სამყაროს შექმნის შესახებ სულ ორ მოსაზრებას იცნობს, პირველი, რომლის თანახმად, შესაქმე ესაა უქმნელი, უზრუნველი და უფორმო მატერიისათვის ფორმის მიცემა (პლატონი, არისტოტელე) და მეორე, შესაქმის წარმოშობა ღმერთის არსებისაგან, რომელსაც სხვადასხვა ფორმით ასწავლიდნენ სტოელები და ნეოპლატონიკოსები. ბერძენისათვის შეუძლებელია რამე წარმოდგეს არაფრისაგან, ან დასრულდეს არაფერში. შესაბამისად, შესაქმე დამოკიდებულია პლატონიზმისა და არისტოტელიზმის ონტოლოგიურ დიარხიაზე ან სტოელებისა და ნეოპლატონიკოსების პანთეიზმზე.

სწორედ, ამის საპირისპიროდ, პატერიკული თეოლოგია აცხადებს, რომ სამყარო არ მოსულა რაიმე წინასწარ არსებული მატერიისაგან, არამედ არარსისგან¹ და მხოლოდ ღმერთის თავისუ-

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დეკანი, პროფესორი g.barnovi@sabauni.edu.ge

¹ რაში მდგომარეობს არარსისაგან სამყაროს შექმნის მთელი საიდუმლო: მთელი სამყარო, იქნება ეს გრძნობითი თუ გონიერი, არ წარმოდგება სამპიროვანი ღმერთის არსებისაგან, რომელიც არის ქვეშარიტი არსი, არამედ იქმნება, როგორც ღმერთისაგან რადიკალურად განსხვავებული არსება. შესაბამისად, მთელი შესაქმე არის განსხვავებული არსებისა ღმერთთან მიმართებაში. ადამიანები, რასაც წარმოვშობთ და ვქმნით, წარმოვშობთ და ვქმნით ჩვენი არსებისაგან ან ამა თუ იმ საგნის არსებისაგან. მაგრამ, ღმერთი ქმნის აბსოლუტურად ყველაფერს არა თავისი არსისგან, არც რომელიმე საგნის არსებისაგან, არამედ მხოლოდ საკუთარი განზრახვითა და ენერგიით. შესაბამისად, არაფერი არ შუამდგომლობს ღმერთსა და ქმნილ რეალობას შორის (იოანე დამასკელი, გარდამოცემა, PG 94, 812). „არაფერი“ არის არარსებული (ფიქცია, მოგონება, ტყუილი). შესაბამისად, თეოლოგიაც დიდად არ ეწინააღმდეგება ძველი ბერძნული ფილოსოფიის თეზას, რომ „არაფერი არ იქმნება

ფალი ნებითა და ენერგიით. ეს სწავლება წმინდა წერილს ეფუძნება, მაგრამ მისი განვითარება არის IV საუკუნის მამების, და განსაკუთრებით კაბადოკიელების დამსახურება.

პლატონი ისე მჭიდროდ აკავშირებდა ღმერთსა და შესაქმეს, რომ წარმოდგენილი იყო ღმერთი შესაქმის გარეშე. პლატონისათვის ამგვარი მოსაზრების მოტივაცია იყო იმ დროს გავრცელებული მოსაზრებები, რომ სამყარო არის შემთხვევითი მოვლენა, როგორც ამას ეპიკურელები ამბობდნენ, რომ თავად ბუნების კანონებია ღმერთი; ანუ არაფერი შეგვიძლია ვთქვათ ღმერთის შესახებ, გარდა იმისა, რომ თავად ბუნება შეიცავს თავის თავში ლოგიკურ და თანამყოფ და შეჭიდულობის ძალებს. ეს მოსაზრება პირველად ჩნდება პარმენიდესა და პერაკლიტესთან. მათ საპირისპიროდ, პლატონი ამბობდა, რომ სამყარო შეიქმნა ვილაციისაგან, რომელსაც უწოდებს მამას. მართალია, სამყარო მამამ შექმნა, მაგრამ ის სამყაროში მოქმედებს, როგორც ხელოვანი, რომელიც იღებს მატერიას, იღებს ტილოს და ზედ გადააქვს ის,

არაფრისაგან“ (პარმენიდე), რადგან მისთვის ყველაფერი არსებობას ღმერთის განზრახვისა და ენერგიისაგან იწყებს. ამიტომაც, თეოლოგია, მთელ შესაქმეს უკვე დაუსრულებელ, უსაზღვრო და განუღვეველ საღვთო უსასრულობაში განათავსებს. ეს კი უკვე სამყაროს გაღმერთებასა და თავყვანისცემას გამოიხატავს. რაც მთავარია, ქმნილებები არ არიან ღმერთთან თანამყოფნი. სამყაროს არარსობიდან შექმნის გაგებით უქმდება დიარქიული ფილოსოფიური მოსაზრება (მაქსიმე აღმსარებელი, სიყვარულის თავები, PG 90, 1025; 1049). თვითმყოფი (სრული, თავისთავად მყოფი, დამოუკიდებელი, ავტონომიური) მხოლოდ ღმერთია, რომელიც არა თავისი არსისაგან, არამედ არარსობიდან ქმნის ყველაფერს, და მათ შორის ადამიანსაც. შესაბამისად, თეოლოგიურადაც მისაღებია ფილოსოფიური თეზა, რომ, რაც კი არსებობს, არსებობს თავისთავად, როგორც თვითმყოფი, და რომ „არაფრისაგან არაფერი არ იქმნება“, და ეს იმიტომ, რომ მთელი შესაქმე წარმოდგება თვითმყოფი ღმერთისაგან. ძველი აღთქმის წიგნებიდან ჩანს, რომ ყველაფერი ხელთ უპყრია ღმერთს – სამყარო, ადამიანი და ისტორია, და წარმართავს ყველაფერს ისე, როგორც მოისურვებს. ყველაფერი იღებს სიცოცხლეს და მოძრაობს მხოლოდ ღმერთისაგან (ფსალმუნი 103, 28-30). მაკაბელთა მეორე წიგნში არსებული განცალკევებული (ელინისტური და არა ბიბლიური) ფრაზა სამყაროს „არარსობიდან“ შექმნის შესახებ გაცილებით სუსტად გამოიყურება, ვიდრე ძველი აღთქმის წიგნების ტიპოლოგიური აღწერილობები სამყაროს ღმერთზე დამოკიდებულების შესახებ.

რისი შექმნაც სურს; ე.ი. ღმერთი ქმნის წინასწარ არსებული მატერიისაგან. ეს სამყარო არის საუკეთესო, როგორც ეს შესაძლებელი იყო, თუმცა არა სრულყოფილი. სრულყოფილი კი ვერ იქნებოდა, რადგან თავისი კანონებით ადგილი და მატერია წინააღმდეგებოდა შემოქმედის მცდელობას, იდეების საფუძველზე შექმნა სრულყოფილი სამყარო. შესაბამისად, ეს სამყარო არის ძალიან კარგი, მაგრამ არა იდეალური. იდეალური მხოლოდ იდეების სამყაროა, რომელიც არ არის ის, რასაც ვხედავთ, მაგრამ არის აბსოლუტურად სრულყოფილი.

ახლა, რას ამბობენ კაბადოკიელები და, განსაკუთრებით, ბასილი დიდის უმცროსი ძმა გრიგოლი, ნისის ეპისკოპოსი: ღმერთი არ არის უფორმო მატერიის უბრალოდ ფორმის მიმცემი, არამედ ამ მატერიის არსების შემქნელიც. სხვაგვარად, მატერია არ არსებობდა დასაბამიდანვე, როგორც თავად ღმერთი, არამედ შეიქმნა, როგორც თავად ფორმები და სქემები (ანუ სახეობები), „არარსისგან“². შესაბამისად, კაბადოკიელებისათვის შესაქმე სულაც არაა ჩაკეტილი ბერძნული ფილოსოფიის რაღაც სტატიკურ ჩარჩოებში, არამედ დაჯილდოებულია ღმერთისაგან რაღაც შინაგანი ძალით, რომელიც გამოიხატება მათი მყოფობის განვითარებადი მსვლელობით უსრულებიდან სრულებისაკენ.

როგორც ცნობილია, გრიგოლს თავისი ძმისაგან განსხვავებული მოსაზრება ჰქონდა სამყაროს შექმნასთან დაკავშირებით. ამიტომაც, გამოთქვამს რა ის თავის აზრს, წერს, რომ არ ეწინააღმდეგება წმინდა ბასილს იმასთან დაკავშირებით, რაც მან სამყაროს დაბადებაზე თქვა; და ამას ინტელექტუალური ასკეზის საშუალებად მიიჩნევს მათთვის, ვინც ცდილობენ შესაქმეზე „სქოლასტიკურად“ იმსჯელონ ისე, რომ ამ გზით მათ რაიმე ზიანი არ მიადგეთ, თუკი ამ მცდელობისას ისინი რაღაც საწინააღმდეგოსკენ წავლენ, რომელიც იმ ეპოქაში ზიარად მიღებული მოსაზრებებისაგან განსხვავებულია; და ეს იმიტომ, რომ რასაც შე-

² ბასილი დიდი, ექსაიმერონი 2, PG 29, 33; გრიგოლ ნოსელი, სიტყვა „როცა ყოველივეს მას დაუმორჩილებს, მაშინ თვით ძეც დაემორჩილება მას“, PG 44, 1312.

საქმის შესახებ წერს, არაა დოგმა, არც წმინდა წერილის შესაბამისი სწავლების ჰერმენევტიკული გადმოცემა³.

სამყაროს არარსისგან შექმნის განხილვის დროს, გრიგოლ ნოსელის უმთავრესი პრობლემა იყო ის, თუ როგორაა შესაძლებელი უსხეულო, უხილავი და უსაზღვრო ღმერთისაგან წარმომადგარიყო მატერია, რომელსაც არაფერი აქვს საერთო საღვთო არსებასთან, და შესაბამისად, როგორ შეიძინა არსება და ჰიპოსტასი მატერიამ არარსისაგან. გრიგოლი პასუხობს, რომ შესაქმე არ უკავშირდება საღვთო არსებას ან რაიმე წინასწარ არსებულ მატერიას, არამედ საღვთო განზრახვას, რაც იმავდროულად არის მისი ძალაც⁴. გრიგოლ ნოსელის მიხედვით, არაფერი შუამავლობდა შესაქმეს, არამედ „მასთან თანადართულად და მისგან განუყოფლად თანაგამოჩნდება განზრახვა საქმედ“⁵. ამ ფრაზით, გრიგოლ ნოსელმა მატერია არამატერიალურ პირველ საფუძველზე დაიყვანა და ის პირდაპირ საღვთო ენერგიას დაუკავშირა⁶. შესაბამისად, უსხეულო ღმერთისაგან მატერიის წარმოშობის პრობლემის შესახებ საუბარი, თეოლოგიურად არის უსაფუძვლო, რადგან როგორც თავად ნისის ეპისკოპოსი ამბობს, არც ღმერთის სიბრძნეა უძლური და არც მისი ძალაა სიბრძნის გარეშე, რომ ვერ შეძლოს (ღმერთმა) მატერიის შექმნა, მხოლოდ იმ მიზეზით, რომ მასთან არსობრივი კავშირი არ აქვს. ამიტომაც, რა წამსაც ღმერთმა განიზრახა სამყაროს შექმნა, იმწამსვე წარმოიქმნა ყველა ის თვისება, რაც კი მატერიას ახასიათებს: სიმძიმე, სიმკვრივე, სიმტკიცე,

³ გრიგოლ ნოსელი, აპოლოგეტური ექუსთა დღეთა შესახებ, PG 44, 68.

⁴ იქვე, PG 44, 69: „ქმნილებები, წინამდებარე მატერიისაგან ხილულ არსებებად როდი შეიცვალნენ, არამედ საღვთო ნებით შეიქმნენ მატერიაც და ამ ქმნილებათა არსებებიც“.

⁵ იქვე, PG 44, 69.

⁶ ნისის ეპისკოპოსი თავის თხზულებაში „აპოლოგეტური ექუსთა დღეთა შესახებ“ ამბობს, რომ მატერია, ნივთი თავისი წარმოშობით, ანუ იმ პირველსაფუძველებით, რომლებსაც ღმერთი ქმნის, არის სულიერი რეალობა, სულიერი მიზეზები ანუ ის თვისებები, რომელთა შეკავშირებით ან, გნებავთ, შეერთებით იწყება მატერიის ანუ ნივთების ხილულად გამოჩენა. ბიბლიური შესაქმის ექვსი დღე არის ღმერთის მიერ შექმნილი პირველსაფუძველების ანუ მიზეზების (თვისებების) ფორმირება, მაგრამ, უკვე დროით ხანგრძლივობაში აღსრულებული.

სიმშრალე, სითბო, ფერი, ფორმა და ა.შ., რომელთა შენყობა და შეკავშირება განსაზღვრავს სხვადასხვა ნივთის არსებობას მაშინ, როდესაც თავასთავადად განჭვრეტილი ეს თვისებები ლიტონი აზრებია⁷. სხვათა შორის ეს საკითხი, რომ მატერია არის თუ არა განსხვავებული იმ თვისებებისაგან, რომლებიც მას ახასიათებენ, ან არის რალაც, რომელიც მხოლოდ ამ თვისებებისაგან ფორმირდება და რალაც გზით იგივდება კიდეც მათთან, არის ერთერთი ძნელად ამოსახსნელი პრობლემა გრიგოლ ნოსელის კოსმოლოგიაში. ყოველ შემთხვევაში, რისი ხაზგასმაც სურს გრიგოლ ნოსელს არის ის, რომ მატერია არის შესაქმის უმთავრესი ელემენტი და ის არაა შეუქმნელი, არც საღვთო არსებას უკავშირდება, როგორც ამას ძველი ბერძნული ფილოსოფია ამბობს, არამედ წარმოდგება არარსობიდან ღმერთის განზრახვისა და ენერგიის მეშვეობით.

რაც ასევე ნიშანდობლივია კაბადოკიელი მამებისათვის, ესაა შესაქმის დინამიკურობა. თანაც, შესაქმის გამოჩენა არარსობიდან მყოფობაში უკვე არის ამ დინამიკურობის პირველი გამოხატულება. დინამიკური განზომილება კარგად ჩანს გრიგოლ ნოსელთან, როცა ის საუბრობს ყველა ნაწილობითი ქმნილების სპერმატული დასაბამიდან წარმოშობის შესახებ, რომელიც დაუდო ღმერთმა შესაქმეს მისი შემოქმედებითი ნებელობის თავდაპირველი გამოვლენისას. როგორც ნიშანდობლივად წერს: „ყოველი ქმნილების (ნივთის) დასაბამს, მიზეზსა და ძალეებს ქმნის მყისიერად ღმერთი და მისსავე პირველსავე სურვილთან ერთად არსებობას იწყებენ ქმნილებები: ცა, ეთერი, ვარსკვალევეები, ცეცხლი, ჰაერი, ზღვა, მიწა, ცხოველები, მცენარეები...“⁸. რადგან რალაც იწებებს ღმერთი, ის დაუყონებლივ საქმედ იქცევა. შესაბამისად, შემოქმედისათვის ნება და საქმე არის აბსოლუტურ დონეზე ერთდროული. არ არსებობს რაიმე დაცილება ან დაშორება ღმერთის ნებასა და საქმეს შორის. ეს კი ცხადად მიანიშნებს ღმერთის ზედროულობასა და ყოვლადძლიერებას. მაგრამ, ამ

⁷ იქვე, PG 44, 69.

⁸ იქვე, PG 44, 72.

ფაქტის მიუხედავად, სხვადასხვა ნივთთა წარმოშობა და განსრულება აღესრულა განსაზღვრულ დროით ხანგრძლივობაში და ამავე დროს, საჭირო წყობითა და ბუნებრივი მიმდევრობით⁹. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, შესაქმე არ დაწყებულია თავდაპირველად განსრულებული და დასრულებული ქმნილებებით. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, დასაწყისში საუბარია ქმნილებების მიზეზობრივ შექმნაზე, ანუ პირველი საფუძვლების შექმნაზე, რომელიც პატერიკულ ტრადიციაში ცნობილია ტერმინით „სპერმატული მიზეზები (თესლობითი მიზეზები, σπερματικοί λόγοι)¹⁰. ესაა ის

⁹ იქვე, PG 44, 73.

¹⁰ ამ მიზეზების შესახებ საინტერესო სწავლება აქვს მაქსიმე აღმსარებელს. ეს საკმაოდ რთული და ვრცელი სწავლებაა, მაგრამ აქ რამდენიმე სიტყვით მოკლედ შევეხებით ამ სწავლების რამდენიმე ასპექტს: გრძნობით და გონისმიერ, ან თუნდაც ქმნილ და უქმნელ რეალობებს შორის არსებობს მტკიცე კავშირი, რომელიც ნათლად წარმოაჩენს ურღვევ ერთობას არსებათა მიზეზებსა და ღმერთის შემოქმედებით ნებას შორის. მისი სწავლებით, ქმნილებები ზეალმატებული გონების, ანუ, როგორც მას მაქსიმე უწოდებს, სამყაროს პირველ მიზეზის არსებობის უბრალო დადასტურება როდია, არამედ არსებებსა და ღმერთის შემოქმედებით ნებას შორის შემაკავშირებელი და ორგანული კავშირი. ყოველი ნივთის (არსებულის) შინაგანი სტრუქტურა და შემადგენლობა არის სამყაროს შექმნისათვის სამპიროვანი ღმერთის უწინარესი ნებელობის შინაარსის შესატყვისი. შესაბამისად, ყველა არსებას „საღვთო სტრუქტურა“ აქვს, რომელიც მრავალფეროვნებს და განსხვავდება ყოველი არსების მიმდებლობის შესაბამისად. ამიტომაც, ამ მიზეზების ცოდნას არსებები ღმერთის ცოდნისაკენ მიყავს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, საღვთო ნებელობა ერთგვარად შენივთებულია ყოველი არსის (ან ნივთის) მიზეზში. არსებების მიზეზები წარმოადგენენ საღვთო ნებელობის ცოდნის წყაროს. საუკუნეებისა და სამყაროს შექმნამდე არსებების მიზეზები საღვთო ნებელობაში არსებობდნენ, მაგრამ არა პლატონისეული იდეების მსგავსად, არამედ როგორც ღმერთის ერთიან ნებელობაში არსებული „ნებელობები“. ეს მიზეზები უხილავად და ერთიანად არიან უქმნელი ღმერთის ნებელობაში (მაქსიმე აღმსარებელი, თალასისადმი PG 90, 293-296). არეოპაგიტული კორპუსის ავტორი ამ მიზეზებს შესაქმნის მაგალითებს, პირველ დაბადებებსა და არს-მყოფელ ფაქტორებს უწოდებს. ესენი არ არიან კონკრეტული არსებების დამოუკიდებელი ორიგინალები (არქეტიპები). ეს მიზეზები არსებობენ, როგორც ისინი ნებავეს შემოქმედს, დაუსაბამოდ (დიონისე არეოპაგელი, საღვთო სახელებისათვის PG 3, 822-824; 860). სიცოცხლის „პარადიგმული მიზეზი“ არის თვითსიცოცხლე. სამყაროს არარსობიდან შექმნა არ ნიშნავს ონტოლოგიურად „არაფ-

თვისებები, რომლებზეც ზემოთ მოგახსენეთ და რომელთა მეშვეობით სხვადასხვა ნივთების წარმოქმნა ხდება. სხვაგვარად ამას ამ მატერიალური ნივთების გამოჩენა ანუ ფორმირება ჰქვია. მოგვიანებით, საჭირო ბუნებითი წესით, იწყება მათი „ფრიად კარგად“ განსრულება და ხილვადად გამოჩენა. ამ გაგებით, შესაქმე არის დინამიკური განვითარებითი პროცესი ქმნილებების მიზეზთა და ძალთა სპერმატული საწყისებიდან ვიდრე მათ განსრულებულ ფორმებამდე. ნისის ეპისკოპოსი, არისტოტელეს მეტაფიზიკის დახმარებით, პირდაპირ აღნიშნავს, რომ „თითოეული“ ნივთის ქმნა არის ხანგრძლივი და უწყვეტი მოძრაობა „პოტენციაში მყოფობიდან“ (δυσάμει εἶναι) „მოქმედებით (რეალურ) მყოფობაში (ἐνεργείᾳ εἶναι)¹¹. შესაქმის განვითარებითი პროცესის შესახებ, განსაკუთრებით ნიშანდობლივად საუბრობს ნოსელი ნათელისა და ვარსკვლავების შექმნის განმარტებისას. წმინდა ნერილის მიხედვით, ნათელი შესაქმის პირველსავე დღეს იქმნება, ხოლო მზე, მთვარე და დანარჩენი ციური სხეულები მეოთხე დღეს. ეს გრიგოლ ნოსელს აძლევს შესაძლებლობას ისა-

რისაგან“ ქმნას, არამედ ღმერთის ნებელობითი ენერჯის საქმეს მიზეზთა წინასწარ არსებული ერთიანი განწესების (ბრძანების) შესაბამისად. მაქსიმე აღმსარებელი ამბობს, რომ სამყაროში ღმერთის ყოველი გამოჩენება ამ საღვთო მიზეზებზე აღესრულება, რომლებითაც ქმნილებები არიან ბოძებულინი. ღმერთის სამყაროში გამოჩენისა და მყოფობის საიდუმლო ამ კონკრეტული არსებების (ნივთების) შემოკრებაა და მათი საღვთო თვითსიცოცხლის წიაღში გაერთიანება. ეს ნიშნავს საღვთო მყოფობას, მისი მოქმედების საიდუმლოსა და საღვთო მზრუნველობას. შესაბამისად, სამყაროცა და სიცოცხლაც ღმერთის ხელშია. მთელ შესაქმეს აქვს შეჭიდულობა, უცვლელობა და ბუნებრივი მოქმედების იგივეობა და ამიტომაც, სამყარო არაა მექანიკური, არამედ უცვლელი და სტაბილური, მაგრამ იმავდროულად ცოცხალი და მოძრავი. არსებების მიზეზები და ბუნების კანონები შესაქმის ყველაზე არსებით ელემენტებს წარმოადგენენ. ეს მიზეზები ყოველი სახეობის უცვლელობის შეჭიდულობაში შეიცნობიან, ხოლო კანონები ყოველი სახეობის ბუნებითი ენერჯის იგივეობაში. მიზეზები შემოქმედზე მიანიშნებენ და მის სიდიადეს წარმოაჩენენ, ხოლო კანონები ადამიანებს განსწავლიან. მიზეზები უფრო თეორიია, ხოლო კანონები – საქმე (მაქსიმე აღმსარებელი, თალასისადმი PG 90, 485).

¹¹ გრიგოლ ნოსელი, აპოლოგეტური ექუსთა დღეათა შესახებ, PG 44, 77.

უბროს და ახსნას ამ სხეულთა შექმნა იმ ეპოქისათვის დამახასიათებელი საბუნებისმეტყველო ცოდნის შესაბამისად.

დასაბამად შემოიკრიბა ნათლის მთელი ძალა და საღვთო ბრძანების შესაბამისად გამოჩნდა პირველი დღის ნათელი. თანდათანობით, სამი დღის განმავლობაში, მოხდა ნათლის ნაწილაკების განყოფა განსხვავებული სტიქიონებისაგან (ელემენტებისაგან), და ისინი, რომელნიც შესაფერისნი იყვნენ მზის შესაქმნელად, შემოიკრიბნენ და შეადგინეს მზე. მსგავსად აღესრულება მთვარისა და სხვა ვარსკვლავებისთვისაც: ყოველი მათგანი ნათლის შესაფერისი ელემენტების შემოკრებით შეიქმნა. მაშასადამე, განაგრძობს გრიგოლ ნოსელი, შესაქმის პირველ დღეს ნათელში განთავსდნენ სწორედ ის მიზეზები, რომელთა მეშვეობითაც შეიქმნა მზე, მთვარე და ვარსკვლავები¹². მსგავსად შეიქმნა ყველა სხვა ნივთი დასაბამში შექმნილ პირველსაფუძველთა გზით ღმერთის შემოქმედებითი ნებელობის მიხედვით. მაგრამ, ცალკეული არსებების შექმნა თანდათანობით განსრულდა განსაზღვრულ დროით ხანგრძლივობაში თანახმად ბუნებითი წყობისა და თანმიმდევრობისა.

ადამიანიც, გრიგოლ ნოსელის თანახმად, პირველსაფუძველთა გზით, როგორც სპერმატული შესაძლებლობა, იმგვარად იქმნება. ამის საფუძველს ნისის ეპისკოპოსს წმინდა წერილი აძლევს, და კერძოდ, დაბადების წიგნი, სადაც, როგორც ცნობილია, ადამიანის შექმნის შესახებ ორგზისაა საუბარი. დასაწყისში ვკითხულობთ: „შექმნა ღმერთმა კაცი, თავის ხატად შექმნა იგი, მამაკაცად და დედაკაცად შექმნა ისინი“ (დაბ. 1. 27), ხოლო უფრო ქვემოთ საუბარია კონკრეტულად ადამისა და ევას შექმნის შესახებ (დაბ. 2. 18-22). წმინდა გრიგოლის მიხედვით, პირველი ფრაგმენტის თხრობა ადამიანის ბუნების შექმნას ეხება, და არა კონკრეტულად ადამისა და ევას შექმნას. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ამ ფრაგმენტის ადამიანი არაა კონკრეტული ადამი ან ევა, არამედ მთელი ადამიანური გვარი, რომელიც სპერმატულად და „პოტენ-

¹² იქვე, PG 44, 116; 120.

ციაში“ მოიაზრება პირველი ადამიანის შესაქმნისას. სქესობრივი განსხვავება მოგვიანებით მოხდა, ქორწინების გზით ადამიანური მოდემის გასამრავლებლად, რათა სიკვდილის მიზეზით არ განადგურებულიყო ადამიანი, რომელშიც ის პირველქმნილი ცოდვის გამო ჩავარდა. ზოგი მეცნიერის აზრით, პლატონური გავლენების გამო, გრიგოლ ნოსელი ადამიანის ორ შესაქმნეზე საუბრობს, ერთი გონისმიერსა და პრეისტორიულზე, და მეორე, გრძნობითსა და ისტორიულზე. თუმცა, დასაწყისში გრიგოლ ნოსელი აშკარად პირველსაფუძველთა შესახებ საუბრობს, რომლებიც ღმერთმა მყისიერად განახორციელა, ხოლო შემდეგ საუბრობს სამყაროსა და ადამიანის შექმნის შესახებ მათი წარმოშობისა და განსრულების მიხედვით. როგორც მთელი სამყარო შეიქმნა მყისიერად სპერმატული შესაძლებლობებით (ძალებით) და შემდეგ ამას კონკრეტული ქმნილებების სიმრავლე მოჰყვა, მსგავსადვე ადამიანიც: დასაწყისში ის შეიქმნა სპერმატულად და მყისიერად, როგორც საყოველთაო (ზოგადი) ადამიანი, და შემდეგ აღესრულა კონკრეტული პიროვნებების – ადამისა და ევას სქესობრივი განსხვავებულობა. აქედან გამომდინარე, ვერ ვიტყვით, რომ გრიგოლ ნოსელი პლატონური გაგებით სამყაროს ორ შესაქმნეს ასწავლიდეს, ერთს გონისმიერს და მეორეს, გრძნობითს, მსგავსადვე არ გვაქვს უფლება გავიგოთ პლატონურად მისი ადამიანის ორი შესაქმნე. თანაც, პირველ ადამიანს, გრიგოლ ნოსელის მიხედვით, არა აქვს მხოლოდ სამშვინველი და სული, არამედ სხეულიც¹³. ეს კი აბსოლუტურად მიუღებელია ნებისმიერი პლატონისტიკისათვის.

და ბოლოს, შესაქმნის დინამიკურობა, გარდა სამყაროსა და ადამიანის შექმნისა, წმინდა მამისათვის ნიშანდობლივია ქმნილებათა განსრულებისთვისაც. გრიგოლ ნოსელისათვის მხოლოდ მამის პირველსაწყისი შემოქმედებითი ნებელობა და ამ ნებელობის ძის, როგორც არსებათა „შემოქმედებითი მიზეზის“ მიერ განხორციელება როდია საკმარისი, არამედ ამ ქმნილებათა განსრულებაც, რაც სულიწმიდის მიერ აღესრულება, რომელიც ნისის ეპისკო-

¹³ გრიგოლ ნოსელი, ადამიანის შექმნის შესახებ, PG 44, 145.

პოსისათვის ქმნილებათა „განმასრულებელი მიზეზია“¹⁴. შესაბამისად, მთელი შესაქმე სამი ტიპის მიზეზით განისაზღვრება: პირველდამწყებელი, შემოქმედებითი და განმასრულებელი, რომელნიც შეეფერებიან სამების პიროვნებებს და დინამიკურად აღწერენ შესაქმის პროცესს¹⁵. ეს პროცესი კი გულისხმობს არარსობიდან „პოტენციურ“ მყოფობაში შემოსვლას მამის პირველდამწყებელი ნებელობით, „პოტენციური“ მყოფობიდან „მოქმედებით“ მყოფობაში გადასვლას ძის შემოქმედებითი ენერგიით და „მოქმედებით“ მყოფობიდან „კეთილად“ მყოფობაში განსრულებას სულიწმიდის მიერ. ესაა მიზეზი, რის გამოც გრიგოლ ნოსელი მიანიშნებს იმას, რომ საღვთო შემოქმედებითი ნებელობით მთელი შესაქმე იყო უკვე „პოტენციაში“ არსებული, რადგან „მეისიერად“ დაენერგა მასში სპერმატული ძალები და მიზეზები, რომლებიც აუცილებელი იყო სამყაროს შექმნისათვის; რაც შეეხება კონკრეტულ ქმნილებებს, ისინი ჯერ კიდევ არ იყვნენ „მოქმედებაში“ მყოფნი და „ფრიად კარგი“. ამ ქმნილებების როგორც გამოჩენა, ისე განსრულება მოხდა ბუნებითი წყობითა და თანმიმდევრობით¹⁶. ამიტომაც, როგორც კაზადოკიელებისათვის, ისე ეკლესიის სხვა მამებისთვისაც განსრულება არ წარმოადგენს ზნეობრივი მნიშვნელობის საკითხს და შეუთავსებელს შესაქმის განვითარებითი და დინამიკური პროცესისათვის; მას ონტოლოგიური და კოსმოლოგიური დატვირთვა აქვს, რადგან ის სხვა არაფერია, თუ არა მთელი სამყაროს განახლება და განსრულება, შესაქმის გადასვლა „მყოფობიდან“ „კეთილად და მარადიულ მყოფობაში“¹⁷. შესაბამისად, პატერიკული ტრადიციისათვის სულაც არ არის უცხო არარსობიდან წარმომდგარი არსებების დინამიკური განვითარების პროცესი, რომლის ტელეოლოგიურ ნაწილს ამ არსებების განსრულება და გან-

¹⁴ გრიგოლ ნოსელი, იმის შესახებ, რომ არაა სამი ღმერთი, PG 45, 125-128; აპოლოგეტური ექუსთა დღეთა შესახებ, PG 44, 69.

¹⁵ გრიგოლ ნოსელი, იმის შესახებ, რომ არაა სამი ღმერთი, PG 45, 125; ბასილი დიდი, სულიწმიდის შესახებ 38, PG 32, 136; გრიგოლ ნაზიანზელი, 34-ე სიტყვა 8, PG 36, 249.

¹⁶ გრიგოლ ნოსელი, აპოლოგეტური ექუსთა დღეთა შესახებ, PG 44, 72; 77; 120.

¹⁷ მაქსიმე აღმსარებელი, სხვადასხვა სირთულის შესახებ, PG 91, 1392.

N3(12)-2021

ღმრთობა წარმოადგენს, რომელიც ხანგრძლივი პროცესია დასასრულის გარეშე, მათი ხანგრძლივი „განვრცობა“ მყოფობის ახალ, ხარისხობრივად უფრო აღმატებულ საფეხურზე¹⁸.

¹⁸ გრიგოლ ნოსელი, ქება ქებათა, კომენტარი 6, PG 44, 886.

COSMOLOGICAL CONCEPT OF ST. GREGORY OF NYSSA

Gocha Barnovi*

The article discusses the concept of the creation of the universe according to St. Gregory of Nyssa (Cappadocian). This theme was in sharp contrast to ancient Greek philosophy, which was characterized by ontological diarchy. The problem that Gregory of Nyssa discusses is related to the creation of matter, how the matter acquire substantia and hypostasis from nothingness.

According to Gregory, God creates all the properties that characterize matter, and their connection determines the existence of different elements. Also noteworthy is the dynamic of the universe, which means that the universe was not originally perfect. It is about the causal creation or properties of creatures, which are followed by the dynamic development of creatures in time.

A special place is given to the creation of man - the crown of the universe. Initially humanity is formed and only later does a sexual difference occur.

For the Patristic tradition, the process of dynamic development of creatures is not unknown and it is directly related to the completion of the universe, which is not a moral issue but an ontological and cosmological one.

Key words: Gregory of Nyssa, Ontology, Cosmology, the dynamics of the Universe, the perfection of creatures.

* Professor, Dean of the Faculty of Humanities and Social Studies at Sulhan-Saba Orbeliani University. g.barnovi@sabauni.edu.ge